

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 340.12

Я. С. Богів

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
канд. екон. наук,
асистент кафедри конституційного та міжнародного права

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

© Богів Я. С., 2019

У статті з'ясовано природу представницької демократії як форми реалізації народного суверенітету. Проаналізовано взаємозв'язок народного суверенітету та представницької демократії. Обґрунтовано необхідність використання розширеного підходу до кола суб'єктів народного представництва. Досліджено нормативні, політичні та соціальні вимоги щодо процедури обрання представників народу та порядку здійснення ними своїх повноважень у контексті реалізації народного суверенітету.

Ключові слова: народний суверенітет; представницька демократія; парламент; депутатський імунітет; громадська рада.

Я. С. Богів

ПРЕДСТАВИТЕЛЬНАЯ ДЕМОКРАТИЯ КАК ФОРМА РЕАЛИЗАЦИИ НАРОДНОГО СУВЕРЕНИТЕТА

В статье выясняется природа представительной демократии как формы реализации народного суверенитета. Проанализирована взаимосвязь народного суверенитета и представительной демократии. Обоснована необходимость использования расширенного подхода к кругу субъектов народного представительства. Исследованы нормативные, политические и социальные требования относительно процедуры избрания представителей народа и порядка осуществления ими своих полномочий в контексте реализации народного суверенитета.

Ключевые слова: народный суверенитет; представительная демократия; парламент; депутатский иммунитет; общественный совет.

Y. S. Bohiv

Educational and Scientific Institute of Law and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Candidate of Economic Sciences,
assistant professor of constitutional and international law

REPRESENTATIVE DEMOCRACY AS A FORM OF IMPLEMENTATION NATIONAL SOVEREIGNTY

The article looks at the nature of representative democracy as a form of realization of popular sovereignty. The relationship of popular sovereignty and representative democracy is

analyzed. The necessity of using an expanded approach to the circle of people's representatives is substantiated. The normative, political and social requirements concerning the procedure for the election of representatives of the people and the procedure for exercising their powers in the context of the implementation of the people's sovereignty are investigated.

Key words: national sovereignty; representative democracy; parliament; parliamentary immunity; public council.

Постановка проблеми. Демократія є важливою частиною механізму правового регулювання суспільних відносин та функціонування держави, адже передбачає існування основних і найбільш ефективних із нині відомих інструментів народного волевиявлення. Реалізація народного суверенітету поза межами демократичних інститутів видається наразі майже неможливою, позбавленою правової та навіть гуманістичної основи. В умовах загальних світових тенденцій досліджень демократії та враховуючи відстоювання багатьма науковцями факту існування та стрімкого наростання явища кризи демократії, особливо важливим є аналіз представницької демократії як форми реалізації народного суверенітету. Цей тип демократичного врядування часто стає об'єктом критики з боку наукового співтовариства як такий, що не здатен забезпечити свободу та рівність громадян, а отже, і реалізацію народного суверенітету. Тим не менше, саме представницька демократія залишається найпоширенішою у світі моделлю участі громадян в управлінні державою. Тим більше важливим є дослідження репрезентативного народовладдя в Україні як посттоталітарній державі, яка перебуває наразі у вирі демократичних перетворень.

Аналіз дослідження проблеми. Відомими дослідниками теорій народного суверенітету та представницької демократії є Заєць А., Заєць Н., Ковальчук В., Козюбра М., Оніщенко Н., Петришин О., Рабінович П., Сіренко В., Скакун О., Скрипнюк О., Цвік М., Шемшученко Ю. Шамрай В., Щербанюк О. та інші.

Мета статті – визначити природу представницької демократії як форми реалізації народного суверенітету. Одним із найактуальніших питань у цьому контексті є з'ясування кола суб'єктів народного представництва, а також особливостей правового регулювання їхньої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Дослідники народного представництва цілком обґрунтовано стверджують, що його ідеологічною першоосновою слід вважати саме теорію народного суверенітету. Народне представництво можна визначити як виборне представництво у здійсненні влади, в умовах якого політичним поручителем є народ як сукупність виборців (виборчий корпус) або як сукупність усіх громадян, а політичним повіреним – кожен із депутатів парламенту. При цьому представницький характер парламенту віддзеркалює не умовний його мандат, який начебто становить суму мандатів депутатів, а природу депутатського мандата в колегіальному вимірі [3, с. 46].

Вітчизняна дослідниця Заяць Н. дає комплексне визначення категорії «народне представництво» – це особлива форма народовладдя, провідний демократичний принцип організації діяльності держави і громадянського суспільства, що заснований на реалізації публічної влади від імені народу та в інтересах всього народу виборними колегіальними органами, що взаємодіють із всією системою органів держави та місцевого самоврядування на основі демократичних процедур і несуть відповідальність за свої дії перед народом [3, с. 133].

Характеризуючи народне представництво як форму вираження суверенітету народу, Заяць Н. стверджує, що система народного представництва сама собою не є адекватною формою вираження суверенітету народу, для цього потрібно дотримуватись низки вимог, до яких можна віднести демократичність виборів, репрезентативність виборчої системи, вагоме місце виборної посадової особи та парламенту в політичних відносинах, наявність досконалого конституційно-правового механізму регулювання статусу та порядку діяльності представницьких органів, їх відповідальності

перед громадянським суспільством, а також реалізацію відповідних конституційно-правових норм у суспільно-політичній практиці [3, с. 123–124].

До цього переліку необхідно додати ще один пункт, а саме – формування демократичної ідеології суспільства. Адже, як слушно стверджує Бойчук М., укорінення демократії в суспільство великою мірою залежить від того, наскільки її принципи та механізми доступні інтелектуальному рівню пересічної людини, що саме середній виборець розуміє під справжньою демократією [4, с. 14]. В той же час, і демократія, і її інститути, і процедури завжди потребують легітимізації та масової підтримки, що своєю чергою, базується на розповсюдженні та закріпленні в суспільстві відповідних – демократичних – цінностей і масових політичних орієнтацій [5, с. 71].

Реалізація народного суверенітету через демократію можлива, на наше глибоке переконання, лише якщо народ володіє розвинутою суспільною свідомістю, що дозволяє йому повною мірою розуміти цінність демократичних процедур. Водночас він може оцінювати їхню ефективність і відповідність отриманого результату щодо управління державними справами своєї волі.

Цілком правильним є твердження, що представницька демократія може бути ефективною лише за досягнення належного рівня політичної культури в соціумі. Для цього потрібно, щоб існували розвинуті політичні партії, які перебувають у взаємозв'язку з їхніми членами та електоратом, зі своєю ідеологією та спрямовані на реалізацію політичних цілей відповідно до своїх партійних програм [6, с. 161].

Значна кількість науковців відстоюють ефективність та необхідність представницької демократії як форми здійснення народовладдя. Зокрема Фадєєв М. стверджує, що народне представництво – один із найважливіших і необхідних суспільних інструментів, за допомогою яких вільний народ здатен розвивати демократичний режим, реалізувати основні завдання демократії [7, с. 7].

Прихильником представницької демократії є відомий вчений Мілль Д. С. Він стверджує, що оскільки в спільноті, що перевищує розміри одного окремого містечка, кожен громадянин може подбати тільки про вкрай маленьку частину спільних проблем, з цього випливає, що ідеальним типом досконалого врядування є врядування представницьке [8, с. 430].

Водночас Сарторі Д. наголошує на необхідності вільних виборів для створення реального народного представництва, що буде діяти в інтересах громадян відповідно до їх очікувань. Представницький зв'язок формується за допомогою нормативних сподівань (тобто – завдяки можливості усунути обраного представника – й сподівань, пов'язаних із санкціями) на чуйність до потреб виборців та підзвітність обраної особи перед виборцями [9, с. 35].

Дійсно, науковці відзначають надзвичайно тісний зв'язок між виборами як формою реалізації прямої демократії та ефективністю представницької. Будь-які зловживання під час виборчого процесу призводять до обрання влади, яка не реалізовуватиме належне врядування в інтересах виборців, а отже, і не буде досягнуто цілей представницької демократії. Дослідники вважають необхідним існування громадянського суспільства та вільних ЗМІ, які допомагають належним чином сформулювати об'єктивну громадську думку щодо виборчого процесу [10, с. 161].

Отже, очевидно, що для реалізації народного суверенітету через представницьку демократію необхідна наявність певних нормативних, політичних та соціальних вимог щодо процедури обрання представників народу та порядку здійснення ними своїх повноважень.

Дослідники Ковальчук В. та Забокрицький І. пропонують виділити такі критерії функціонування представницької демократії: 1. Критерії формування представницьких органів – це вимоги щодо чесних, прозорих виборів з рівними можливостями щодо участі у них, періодичність проведення виборів, наявність вільних ЗМІ, розвинута партійна система що сприяє політичному плюралізму; 2. Критерії функціонування представницького органу: професійні та моральні якості депутата (представника), демократичність законодавчого процесу, наявність парламентських привілеїв (депутатський імунітет та індемнітет), чітко визначені Конституцією та законами повноваження органу (реалізація конституційної законності), наявність парламентської опозиції та

урахування її думки. 3. Критерії контролю: наявність зрілого громадянського суспільства що через свої інститути здійснює ефективний контроль за діяльністю представницьких органів, можливість дострокового припинення повноважень, конституційний контроль в рамках діяльності органів конституційної юстиції [6, с. 163].

Названі критерії, за умови належного їх дотримання, здатні частково нівелювати визнані у юридичній науці недоліки представницької демократії і забезпечити реалізацію основної мети народного представництва – втілення народного суверенітету.

Відзначимо, що на сьогодні науковці виділяють цілий ряд підстав для критики представницької демократії. Існує думка, що народ повною мірою повинен сам управляти собою шляхом прямої демократії, натомість механізм представництва може використовуватися і для обмеження участі й контролю народу за здійсненням влади обраними представниками, збереження їх повноважень [10, с. 77]. Дійсно, відсутність згаданих вище критеріїв функціонування представницької демократії, а також належного рівня політичної та правової свідомості народу може призвести до значного спотворення ідеї народного представництва. В той же час, сучасне народне представництво уже не може бути пов'язане лише з правом вибору, воно є водночас і правом контролю, і правом заборони на прийняття рішень.

Природа народного представництва вимагає встановлення ряду критеріїв та обмежень щодо процедури та форми його здійснення. Більше того, з розвитком суспільства, зміною правових та політичних обставин, постійно виникає цілий ряд нових викликів представницькій демократії як формі реалізації народного суверенітету. Одним з них є необхідність перегляду підходів до можливих суб'єктів народного представництва.

На сьогодні вчені розрізняють декілька підходів до розуміння народного представництва. Сутність представництва у вузькому розумінні передбачає включення до системи представництва лише окремих державних установ колегіального типу, які формуються шляхом проведення загальних, рівних і прямих виборів при таємному голосуванні. В рамках цього підходу сформувалися дві точки зору, зокрема та, що єдиним органом представництва є виключно парламент. Інша позиція в рамках вузького підходу полягає в тому, що органами народного представництва є всі, які відповідають принципам виборності та колегіальності. У найширшому значенні представництво народу можуть здійснювати усі державні органи та посадові особи незалежно від способів формування та заміщення. Таким чином, у найширшому розумінні можна говорити про представництво громадян в органах усіх гілок державної влади. До речі, цей підхід у повній мірі відображений в ст. 5 Конституції України, згідно з якою народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Поміж цих підходів можемо виділити й третій, так званий проміжний. Саме критерій виборності є ключовим у рамках сформованого підходу, тобто вибори як спосіб легітимації та обмеження влади [15, с. 290–291].

З огляду на існування ряду кризових явищ у сучасній представницькій демократії, зводити народне представництво лише до парламентської форми видається помилкою. Зважаючи на складну та багаторівневу систему правових та політичних відносин у сучасному суспільстві, а також враховуючи особливості сучасних форм державного правління, народний суверенітет не може бути реалізовано лиш через обрання депутатів парламенту.

Звичайно, той факт, що народ здійснює державну владу, головним чином, через вибори до представницьких органів державної влади, і депутати парламенту обираються шляхом прямих виборів, залишається незаперечним. Погоджуємося з Кудерською Н. щодо того, що це означає – легітимація парламенту здійснюється механізмом прямої демократії, бо парламент фактично отримує «мандат» безпосередньо від народу, на відміну від інших конституційних органів державної влади. Таким чином, можна вважати, що дії інших державних органів влади легітимуються демократичним шляхом через парламент, і це є визначальним щодо опосередкованої демократичної легітимації [11, с. 37–38].

В той же час, обраний парламент, на думку Чичеріна Б., не втілює в собі численних відтінків політичної думки, що панують в народі, він повинен бути не картатим зібранням суперечливих поглядів, яким є суспільство, а центром, де сходяться головні політичні напрями, що отримали силу в народі, а тому мають значення і для держави [12, с. 8]. Якщо парламент не відповідає цій якісній характеристиці, він не може вважатися представником народу, втілювати народний суверенітет. За таких умов його реалізацію повинні забезпечити інші суб'єкти, не лише в рамках дії системи стримувань та противаг, але й виходячи з основної ідеї представницької демократії – втілення інтересів та волі народу в управлінні державою.

Виходячи з цього, важливою умовою належного функціонування парламенту у якості представницького органу в демократичній державі є така правова та організаційна форма його діяльності, яка б забезпечувала відображення у роботі цього органу інтересів різних груп населення. Зокрема й тих, представництво яких забезпечує опозиція. Так, створення правових підвалин функціонування парламентської опозиції є важливим, бо воно може трактуватись способом інституціоналізації її ролі та повноважень. Річ у тім, що унормованість опозиції є одним із багатьох чинників, які визначають «демократичну стійкість» і піднімають «вартість примусу», здійснюваного правлячою/урядовою більшістю, адже у такому випадку влада може «знищити опозицію лише шляхом знищення конституційної системи» [0, с. 65].

Регламентация статусу парламентської опозиції в Україні повинна забезпечити можливість більш конструктивної та ефективної взаємодії більшості та меншості в парламенті, за умови, якщо така регламентація не носитиме виключно декларативний характер. На законодавчому рівні необхідно закріпити поняття парламентської опозиції, порядок її формування, а також права та обов'язки цього суб'єкта політичної діяльності. Дослідники відзначають можливість правового регулювання статусу опозиції як шляхом внесення змін до існуючого законодавства (Конституції України, Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», Закону України «Про комітети Верховної Ради України»), так і шляхом прийняття нового спеціального закону. Зокрема, пропозиції щодо регламентації статусу парламентської опозиції неодноразово вносились на розгляд ВРУ, останніми з них є три Проекти Закону «Про парламентську опозицію», які були внесені у 2015 році. На нашу думку, в умовах вітчизняної політичної та правової ситуації врегулювання правового статусу опозиції, незалежно від способу в який це буде здійснено, є об'єктивною необхідністю та однією з умов за яких представницька демократія дійсно забезпечуватиме суверенітет народу.

Окрім того, важливим фактором роботи парламенту як органу народного представництва є безумовно довіра до депутатів як безпосередніх представників народу. Згідно з *дослідженням проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 1 по 6 червня 2018 року рівень довіри дорослого населення України до Верховної Ради складає всього 10,3 %* [0]. Очевидно, що такий критично низький рівень довіри народу до органу, що покликаний представляти його інтереси зумовлений багатьма факторами, в тому числі історичними чи політичними.

В той же час, є такі правові аспекти роботи українського парламенту, що безпосередньо впливають на рівень довіри до нього. Зокрема, необхідність оновлення законодавства про статус народного депутата, особливо в частині, що стосується імунітету народного депутата.

У Верховній Раді зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів)» № 1776 від 16 січня 2015 року, який передбачає суттєве обмеження депутатського імунітету [15].

Висновком Конституційного Суду України від 19 червня 2018 р. цей законопроект визнано таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. В той же час КСУ звертає увагу на те, що, ухвалюючи рішення щодо скасування депутатської недоторканності, необхідно враховувати стан політичної та правової системи України – її здатність у разі повної відсутності інституту депутатської недоторканності забезпечити безперешкодне та ефективне здійснення народними депутатами України своїх повноважень, функціонування парламенту, а також

реалізацію конституційного принципу поділу державної влади. Адже недоторканність народних депутатів України не є особистим привілеєм, індивідуальним правом народного депутата України, а має публічно-правовий характер; вона спрямована на забезпечення народного депутата України від незаконного втручання в його діяльність, на забезпечення безперешкодного та ефективного здійснення ним своїх функцій та належного (нормального) функціонування парламенту [15].

Відзначимо, що Венеціанська комісія у своїй доповіді виділила універсальні критерії застосування імунітету. Зокрема, депутатський імунітет: має підлягати обмеженням, встановленим законом чи парламентськими процедурами; повинен мати тимчасовий характер; може бути скасований після чіткої та об'єктивної процедури; не застосовується, якщо депутат спійманий на місці злочину; не відноситься до особливо тяжких злочинів; не поширюється на незначні або адміністративні правопорушення [16].

Таким чином, забезпечення ефективної роботи українського парламенту як органу народного представництва наразі безпосередньо пов'язано із віднайденням необхідного балансу у правовому регулюванні депутатського імунітету. З одного боку, він має забезпечувати незалежність депутата у його роботі, а з іншого упередити свавілля та безкарність народних обранців та підвищити рівень довіри до них з боку суспільства. Для реалізації цього завдання у правовому регулюванні інституту депутатської недоторканості необхідно дотримуватись рекомендацій та досвіду європейських партнерів України, що пов'язано передусім з впровадженням більш чіткого і прозорого правового механізму функціонування цього інституту.

З огляду на це, парламент залишається найбільш безпосереднім представником народу, адже легітимність його підтверджена прямими, вільними виборами. При цьому робота цього представницького органу повинна бути належним чином організована, що включає в себе чітке врегулювання статусу усіх учасників парламентського процесу. Водночас парламент не можна розглядати як єдиного представника народу, залишаючи поза увагою інших важливих суб'єктів народного представництва, діяльність яких здатна забезпечити в повній мірі реалізацію народного суверенітету.

Зокрема, в науці конституційного права в останні три десятиліття набуває все більшої підтримки точка зору, згідно з якою представницьку функцію виконують не лише виборні органи, але й ті, які в силу свого призначення і статусу зобов'язані захищати інтереси народу, до яких в першу чергу відносять органи судової влади, зокрема суди конституційної юрисдикції. Прихильники такого концептуального підходу (США, Англія, ФРН) акцентують увагу на тому, що представницькі органи повинні залишатися незалежними від своїх виборців, для того щоб мати можливість ефективно захищати їх права [17, с. 52–53].

Окрім того, якщо розглядати народне представництво в широкому розумінні, то до його суб'єктів можна віднести також і окремі об'єднання громадян, що діють в інтересах народу, взаємодіючи з органами державної влади. Йдеться не лише про політичні партії, але й про інші організації.

Так, при усіх органах державної влади і державних установах функціонують громадські ради. Звичайно, як наголошує Зеленько Г., їх функціональність часто залежить від доброї волі керівництва цих органів. Тим самим будь-яка діяльність конкретного органу влади (законна, незаконна, з ознаками корупції, порушень чинного законодавства тощо) «освячена громадськістю». Зрозуміло, що голова громадської ради та члени її правління, незалежно від того, працює вона чи ні, мають можливість вирішувати й власні питання, контролюючи, принаймні на папері, роботу органу виконавчої влади, але фактично будучи «не його контролером, а партнером». Таким чином, створення громадських рад часто є формою самолегітимації політичного режиму, коли за рахунок імітації залучення створюється видимість врахування думки громадськості [19].

Проте за умови не лише формального, а сумнісного і повного виконання такими організаціями своїх функцій, а також за максимального сприяння органів державної влади, ці інститути

громадянського суспільства можуть ефективно представляти інтереси суспільства на державному рівні. Тим більше, що вони мають значний кредит довіри від народу.

Особливо ваговою з точки зору забезпечення здійснення народовладдя та реалізації народного суверенітету на сьогодні в Україні є ефективна робота таких організацій як Громадська рада доброчесності, Громадська рада міжнародних експертів, громадські ради при міністерствах.

Так, згідно з ст. 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Громадська рада доброчесності утворюється з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання [20]. Незважаючи на досить неоднозначні оцінки якості та ефективності роботи цієї організації з боку суспільства, початок процесу реалізації народного суверенітету через співпрацю громадськості з органами державної влади покладено. Удосконалення механізму такої співпраці – невід’ємний елемент розвитку держави та суспільства. Воно пов’язане перш за все із удосконаленням правового регулювання цієї сфери, а також подоланням правової індиферентності українців.

У цьому контексті великі надії покладаються суспільством також на Громадську раду міжнародних експертів, яка згідно з ст. 9 Закону України «Про вищий антикорупційний суд» виконує свої повноваження у складі шести членів, які призначаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України виключно на підставі пропозицій міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України [21].

Зі сказаного вище випливає, що суть представницької демократії як форми реалізації народного суверенітету полягає у формуванні шляхом прямих і вільних виборів представницьких органів влади, а також здійсненні контролю за їх діяльністю з боку органів судової влади та об’єднань громадян, що представляють інтереси народу у відносинах з органами державної влади. Такий підхід до репрезентативного народовладдя демонструє можливість суспільства не лише обирати представницькі органи, але й забезпечувати реалізацію своїх інтересів обраними представниками та всією системою влади протягом усього часу їх повноважень, а також контролювати їхню діяльність.

Одним із потенційних шляхів до подолання неузгодженостей та недоліків представницької демократії як форми реалізації народного суверенітету є запровадження електронної демократії (е-демократії). І хоча її механізми і можливості до кінця ще не досліджені, науковці позитивно відгукуються про цей новий вид демократичного врядування.

Як зазначає Куфтирев П., е-демократія по-новому розставляє акценти водорозділу між репрезентативною і прямою демократією, затирає між ними межі і суперечності, наближує ці дві форми об’єктивної волевиявлення громадян, усуваючи недоліки кожної з них і підкреслюючи позитивні аспекти кожної. Технологічні можливості дозволяють брати участь громадянам у системах представницького обговорення, що без електронних форм до цієї пори було організаційно складно, а подекуди неможливо і потребувало значних видатків. Фігурально висловлюючись, в умовах е-демократії представницькі органи виступають модератором прямого волевиявлення громадян, системним адміністратором регулювання правовідносин, що формуються безпосередньо основним суверенним носієм влади – народом [22, с. 148].

З цього випливає, що сучасні технології роблять можливим згаданий нами широкий підхід до представницької демократії, де народними представниками є не лише ті особи, за яких громадяни віддавали голос на виборах, але й ті, хто відкрито і чесно захищає інтереси народу та ті, чиїм голосом народ може висловлюватись, контролюючи здійснення державними органами їх функцій. Поєднання розширеного підходу до переліку суб’єктів народного представництва, а також належних механізмів формування та функціонування представницьких органів і

раціонального контролю за ними з боку виборців дозволить збільшити ефективність прийняття рішень у демократичній державі.

Висновки. Отже, здійснивши аналіз представницької демократії як форми реалізації народного суверенітету, ми дійшли висновку, що вона небезпідставно є найпоширенішою у світі моделлю участі громадян в управлінні державою, адже передбачає механізми швидкого та ефективного прийняття рішення народними обранцям, що покликані реалізувати народний суверенітет. У той же час подвійна природа народного представництва вимагає певних нормативних, політичних та соціальних вимог щодо процедури обрання представників народу та порядку здійснення ними своїх повноважень, а реалізація народного суверенітету через демократію можлива, лише якщо народ володіє розвинутою суспільною свідомістю, що дозволяє йому повною мірою розуміти цінність демократичних процедур. Також не можна залишати поза увагою інших важливих суб'єктів народного представництва, до яких належать органи судової влади, зокрема конституційні суди, а також окремі об'єднання громадян, що діють в інтересах народу, взаємодіючи з органами державної влади, наприклад, громадські ради при державних органах. Ці інститути громадянського суспільства можуть ефективно представляти інтереси суспільства на державному рівні, маючи значний кредит довіри від народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шаповал В. Про сутнісні характеристики народного представництва / В. Шаповал, Т. Шаповал // Вісник центральної виборчої комісії. 2011. № 2. – С. 45–47.
2. Заяць Н. В. Конституційно-правовий інститут народного представництва та його роль у демократизації суспільства // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнародних відносин; [ред. кол.: Губерський Л. В. (гол. ред.) та ін.]. – Київ, 2009. Вип. 83. Ч. 2. – С. 131–136.
3. Заяць Н. В. Народне представництво: сутність, суб'єкти та особливості здійснення в Україні : дис. ... докт. юр. наук : 12.00.02 / Заяць Наталія Володимирівна – Київ, 2013. – 492 с.
4. Основні форми демократії: український контекст / М. Бойчук // Вища освіта України. 2011. № 3. – С. 14–20.
5. Радченко О. Демократичний транзит, як механізм реформування державного управління: світові моделі та проблеми застосування / О. Радченко // Науковий вісник: Демократичне врядування. 2009. Вип. 3. – С. 65–72.
6. Ковальчук В. Б. Представницька демократія: поняття, ознаки, критерії / В. Б. Ковальчук, І. І. Забокрицький // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 824. – С. 15–163.
7. Фадеев В. И. Народное представительство. Ч.1. Истрико-теоретические корни: монография. – Москва: Проспект, 2016. – 168 с.
8. Проценко О. Демократія: антологія / О. Проценко (упорядник). – Київ: Смолоскип, 2005. – 1108 с.
9. Петришин, О. Демократія як основа правової, соціальної держави / О. Петришин // Право України. 2014. № 5. – С. 73–82.
10. Романюк П. В. Історичні передумови виникнення та розвитку теорій народного представництва / П. В. Романюк // Форум права. 2015. № 1. – С. 283–294.
11. Кудерська Н. Парламентська демократія як основа діяльності органів державної влади [Текст] / Н. Кудерська // Вісник Центральної виборчої комісії. 2009. № 2/3. – С. 35–40.
12. Чичерин Б. О народном представительстве / Б. Чичерин. – Москва, 1899. – 836 с.
13. Кольцов В. Політико-правовий статус і повноваження парламентської опозиції в країнах Вишеградської групи / Віталій Кольцов // Гуманітарні візії. 2017. № 2. – С. 63–70.
14. Довіра громадян України до суспільних інститутів [Електронний ресурс] / Соціологічне дослідження // Центр Разумкова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-instytutiv>.
15. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів» № 1776 від 16 січня 2015 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53602.
16. Висновок Конституційного Суду України від 19 червня 2018 року

№ 2-в/2018 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України) (реєстр. № 7203) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002v710-18>. 17. Інститут депутатської недоторканності: зарубіжний досвід Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29307.pdf>. 18. Богів Я. С. Сучасні концепції народного суверенітету та їх конституційні моделі / Я. С. Богів // Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2018. № 2. – С. 49–55. 19. Зеленько Г. Політична участь як індикатор розвитку парламентаризму: специфіка України [Електронний ресурс] / Г. Зеленько // Політична культура та парламентаризм в Україні: сучасний стан та основні проблеми. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії 14 грудня 2017р. 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.razumkov.org.ua/uploads/socio/2017_Politychna_kultura.pdf. 20. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>. 21. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» №2447- VIII від 07 червня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2447-19>. 22. Куфтирев П. Роль та значення електронної демократії як елементу сучасних конституційно-правових механізмів правового регулювання / П. Куфтирев // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 5. – С. 147–150.

REFERENCES:

1. Shapoval V. *Pro sutnisni xaraktery`sty`ky` narodnogo predstavny`ctva* [On the essential characteristic of the people's representation]. *Visny`k central`noyi vy`borchoyi komisiyi*. 2011, Vol. 2, pp. 45–47.
2. Zayacz` N. V. *Konsty`tucijno-pravovy`j insty`tut narodnogo predstavny`ctva ta jogo rol` u demokraty`zacyi suspil`stva* [The Constitutional and Legal Institute of the People's Representative and its role in the democratization of society]. Kyiv, 2009, Vol. 83, no. 2, pp. 131–136.
3. Zayacz` N. V. *Narodne predstavny`ctvo: sutnist`, sub`yekty` ta osobly`vosti zdijsnennya v Ukrayini*. Dy`s. dokt. yur. nauk [National Representation: the essence, subjects and peculiarities of realization in Ukraine. Diss. doc. Jur. Sciences]. Kyiv, 2013, 492 p.
4. *Osnovni formy` demokratsiyi: ukrayins`ky`j kontekst* [The main forms of democracy: Ukrainian context]. *Vy`shha osvita Ukrayiny`*, 2011, Vol 3, pp. 14-20.
5. Radchenko O. *Demokraty`chny`j tranzyt, yak mexanizm reformuvannya derzhavnogo upravlinnya: svitovi modeli ta problemy` zastosuvannya* [Democratic Transit as a Mechanism for the Reform of Public Administration: World Models and Problems of Application]. *Naukovy`j visny`k: Demokraty`chne vryaduvannya*, 2009, Vol.3, pp. 65–72.
6. Koval`chuk V. B. *Predstavny`cz`ka demokratsiya: ponyattya, oznaky`, kry`teriyyi* [Representative Democracy: Concept, Characteristics, Criteria]. *Visny`k Nacional`nogo universy`tetu «L`vivs`ka politexnika»*. *Yury`dy`chni nauky`*, 2015, Vol. 824, pp. 159–163.
7. Fadeev V. I. *Narodnoe predstavitel`stvo*. Ch.1.[National representation. Part 1]. – Moskva, Prospekt Publ., 2016, 168 p.
8. Prochenko O. *Demokratsiya: antologiya* [Democracy: Anthology]. Kyiv, Smolosky`p Publ., 2005, 1108 p.
9. Petry`shy`n O. *Demokratsiya yak osnova pravovoyi, social`noyi derzhavy`* [Democracy as the basis of a legal, social state]. *Pravo Ukrayiny`*, 2014, Vol. 5, pp. 73–82.
10. Romanyuk P. V. *Istory`chni peredumovy` vy`ny`knennya ta rozvy`tku teorij narodnogo predstavny`ctva* [Historical background for the emergence and development of theories of popular representation]. *Forum prava*, 2015, Vol. 1, pp. 283–294.
11. Kuders`ka N. *Parlaments`ka demokratsiya yak osnova diyal`nosti organiv derzhavnoyi vlady`* [Parliamentary democracy as the basis of the activity of state authorities / *Visny`k Central`noyi vy`borchoyi komisiyi*, 2009, Vol. 2/3, pp. 35–40.
12. Chy`chery`n B. *O narodnom predstavny`tel`stve* [About People's Representation]. Moskva, 1899, 836 p.
13. Kol`czov V. *Polity`ko-pravovy`j status i povnovazhennya parlaments`koyi opozy`ciyi v krayinax Vy`shegrads`koyi grupy`* [Political-legal status and powers of the parliamentary opposition in the Visegrad countries]. *Gumanitarni viziyyi*, 2017, Vol. 2,

pp. 63–70. 14. *Dovira gromadyan Ukrainy` do suspil'ny`x instytutiv* [Trust of Ukrainian Citizens to Public Institutions] . Available at: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-instytutiv>. 15. *Proekt zakonu Ukrainy` «Pro vnesennya zmin do Konstytuciyi Ukrainy` (shhodo nedotorkannosti narodny`x deputativ Ukrainy` ta suddiv»* No. 1776 vid 16 sichnya 2015 roku [Draft Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Invalidity of People's Deputies of Ukraine and Judges") No. 1776 of January 16, 2015]. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53602. 16. *Vy`snovok Konstytucijnogo Sudu Ukrainy` vid 19 chervnya 2018 roku* No. 2-v/2018 u spravi za konstytucijny`m zvernenniam Verhovnoyi Rady` Ukrainy` pro nadannya vy`snovku shhodo vidpovidnosti zakonoproektu pro vnesennya zmin do statti 80 Konstytuciyi Ukrainy` (shhodo nedotorkannosti narodny`x deputativ Ukrainy`) (reyestr. # 7203) vy`mogam statej 157 i 158 Konstytuciyi Ukrainy` [Conclusion of the Constitutional Court of Ukraine of June 19, 2018, No. 2-в / 2018 in the case of the constitutional petition of the Verkhovna Rada of Ukraine on the conclusion of the compliance with the draft law amending the article 80 of the Constitution of Ukraine (on the immunity of people's deputies of Ukraine) (registration number 7203) the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002v710-18>. 17. *Instytut deputats`koyi nedotorkannosti: zarubizhny`j dosvid Informacijna dovidka, pidgotovlena Yevropejs`ky`m informacijno-doslidny`cz`ky`m centrom na zapyt` Komitetu Verhovnoyi Rady` Ukrainy`* [Institute of parliamentary immunity: foreign experience An information certificate prepared by the European Information and Research Center at the request of the Verkhovna Rada Committee]. Available at: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29307.pdf>. 18. Zelen`ko G. [Political participation as an indicator of the development of parliamentarism: the specifics of Ukraine] . *Polity`chna kul`tura ta parlamentary`zm v Ukraini: suchasny`j stan ta osnovni problemy`* [Political culture and parliamentarism in Ukraine: the current state and main problems]. Available at: http://www.razumkov.org.ua/uploads/socio/2017_Politychna_kultura.pdf. 20. *Zakon Ukrainy` «Pro sudoustrij i status suddiv»* No. 1402-VIII vid 02 chervnya 2016 roku [Law of Ukraine «On Judicial System and Status of Judges» No. 1402-VIII of June 2, 2016]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>. 21. *Zakon Ukrainy` «Pro Vy`shhy`j anty`korupcijny`j sud»* No. 2447- VIII vid 07 chervnya 2018 roku [Law of Ukraine "On the Supreme Anticorruption Court" No. 2447-VIII of June 7, 2018]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2447-19>. 22. *Kufty`ryev P. Rol` ta znachennya elektronnoyi demokratiyi yak elementu suchasny`x konstytucijno-pravovy`x mexanizmiv pravovogo reguluvannya* [The role and importance of electronic democracy as an element of modern constitutional and legal mechanisms of legal regulation]. *Pidpry`yemny`czstvo, gospodarstvo i pravo Publ.*, 2017, Vol. 5, pp. 147–150.

Дата надходження: 31.01.2019 р.